

18. СТБ 996–2011 “Бланки ценных бумаг и документов с определенной степенью защиты, документы с определенной степенью защиты. Общие требования” / www.belgiss.org.by

Резюме

В статье изложены основные критерии защищенности документов от подделки и принцип необходимого и достаточного минимума защитных средств и мероприятий, которые возможно обеспечить силами предприятий, имеющих лицензии на их изготовление. Дается представление о создании и развитии соответствующей нормативной правовой базы Республики Беларусь, регламентирующей как сами требования к каждой конкретной группе документов, так обеспечивающей контроль со стороны государства за их соблюдением. Коротко представлены основные сведения о видах защиты документов и их отличительных особенностях, а также основные требования к элементам и средствам защиты документов.

Summary

The article describes the basic criteria of protection against forgery of documents and the principle of minimum necessary and sufficient protective equipment and activities that are possible with the forces of enterprises that have licenses for their production. Provides an overview of the creation and development of an appropriate regulatory framework of the Republic of Belarus, regulating both the requirements for each specific group of documents, so ensuring state control over their observance. Brief provides basic information about the kinds of security documents and their distinctive features, as well as the basic requirements for the elements and means of protecting documents.

В.С. Куликовська, провідн. судовий експерт

Київський НДІ судових експертиз

ЕКСПЕРТИЗА ДОКУМЕНТІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМИ ЗАСОБАМИ ЗАХИСТУ

У статті описані види спеціальних засобів захисту документів, якими оснащуються документи особливої важливості: паспорти, грошові знаки, облігації державних позик, посвідчення водія, дипломи та багато інших. Наведені способи підробки спеціальних засобів захисту документів.

Поява будь-якого нового виду документа, що відображає потребу у фіксації відношень в суспільстві, звертає на себе увагу кримінальних структур. Його підробка або імітація в подальшому може стати джерелом значної частини злочинних дій. Тому держава повинна забезпечити координацію, правове регулювання та контроль за виготовленням документів, що мають захист, оперативне реагування на появу підробок, інформаційне та технічне забезпечення всіх рівнів розробки, виготовлення та контроль дійсності цінних паперів і документів споряджених спеціальними засобами захисту від підробки.

До засобів спеціального захисту документів відносяться: способи друку, друкарські шрифти, захисні сітки, водяні знаки, складні та багатоколірні рисунки, а також спеціальні матеріали — папір, фарби, тканини для обкладинок та інше.

Одним із поширених засобів захисту від підробки документів є захисні сітки та складні багатоколірові малюнки — (орнаменти, віньєтки, розетки), що складають узор із симетрично розташованих елементів. Лінії малюнка можуть бути різної і нерівномірної ширини залежно від характеру зображення.

Кліше для відтворення захисних сіток виготовляються на поліграфічних підприємствах спеціальними гравіювальними машинами (гільоширними). Друкування сіток та багатоколірних малюнків проводиться способом ірисового друку, найбільш важким для підробки (раніше — орловським друком).

Найбільш поширеними елементами захисту паперу, які використовуються для грошових знаків, паспортів і особливих документів, є: водяні знаки — більш світлі або темні зображення на загальному фоні документа. Вони формуються при виготовленні паперу і являють собою ділянки з більш тонким або товстим шаром у порівнянні із загальною товщиною аркушу паперу.

До інших засобів захисту, які відтворюються особливим друком, відносяться:

- 1) малюнки, елементи яких одночасно друкуються з обох сторін документу: на лицевій — способом високого друку у прямому зображенні, на зворотній — способом плоского друку у дзеркальному зображенні;
- 2) латентні зображення, що виявляються у відображеному світлі тільки під певним кутом зору (так званий “кіп-ефект”);
- 3) незабарвлені рельєфні зображення, видимі при косо направленому світлі;
- 4) малюнки у тонких лініях, які при їх скануванні відтворюються не у вигляді чітких зображень, а муару — розводів, утворених чергуванням темних та світлих смуг;
- 5) елементи з райдужними відблисками, які можуть бути однопозиційними, тобто мати один незмінний малюнок, та багатопозиційними, останні називаються кінеграмами, вони створюють декілька видимих різноколірових зображень, змінних залежно від куту нагляду;
- 6) голографічні зображення — сюжети, отримані записом та подальшим відтворенням розсіяних предметами світлових хвиль;

7) планшети, флюоресцентні пластини, волокна (шовкові і/або синтетичні, видимі і/або невидимі, флуоресціюючі і/або не флуоресціюючі), нитки та смуги безпеки (металізовані та синтетичні), мікрокапсули, а також різного роду хімічні просочення.

При виготовленні документів особливої важливості використовується папір, виготовлений за спеціальною технологією, що містить різні елементи захисту, у тому числі і речовини, які вводяться у папір та виявляються тільки у лабораторних умовах.

При виготовленні цінних паперів, посвідчень та ін., враховують наступне: аркуш паперу повинен бути відносно легким та пористим з тим, щоб звичайні чорнила, паста кулькових ручок або мастика штампа легко проникали в товщу паперу як найглибше. Глибоке проникнення пасти перешкоджає в подальшому не тільки механічне, але й хімічне видалення записів. Папір із пофарбованою поверхнею забезпечує більшу ступень захисту, оскільки при механічному стиранні фарба зникає. Найкращі властивості захисту має темний папір із шаром білої фарби, яка зникає при стиранні, відкриваючи нижній пофарбований шар.

Для захисту документів від підробки служать фарби з властивістю змінювати свій колір залежно від того, під якою точкою зору розглядається відтиск. Ці фарби отримали назву оптично змінних. Зміна кольору зображення спостерігається неозброєним оком при природному освітленні.

Способи підробки документів бувають різні і залежать від наявності у суб'єкта необхідних матеріалів та обладнання, а також його професійних навичок, кримінального досвіду.

Розрізняють наступні категорії фальсифікації:

- повна підробка за допомогою спеціальних способів (вивчення та врахування усіх фізичних, хімічних, графічних ознак справжніх банкнот). Така форма підробки зустрічається досить рідко тому, що вимагає спеціальних знань та затрат часу й коштів;
- повна підробка з використанням допоміжних засобів (наприклад, аналіз тільки зовнішніх графічних ознак справжньої банкноти та їх відтворення за допомогою способів друку і засобів, що не відповідають характеристикам виробництва справжніх документів);
- повна підробка за зовнішнім виглядом (обмежується відтворенням графічного вигляду справжніх документів копіюванням: від примітивного малювання до використання сучасної кольорової копіювально-множної техніки);

- часткова підробка (переробка) — намагання змінити первісні реквізити.

Основні способи повної підробки документів зі спеціальними засобами захисту та грошових знаків:

- підробка з використанням комп'ютерної та копіювально-множної техніки (знакосинтезуючих пристроїв ПК — струминних та лазерних кольорових принтерів, електрофотографічних апаратів — кольорових копіїв),
- підробка з застосуванням способів поліграфічного друку (офсетний, високий, глибокий, трафаретний).

Основними способами часткової підробки документів та грошових знаків є:

- підставка або травлення первинних зображень на документу із послідувачим малюванням або друкуванням нових зображень;
- аплікація — наклеювання поверх зображень, що містяться у документі, клаптиків паперу з іншими даними (найчастіше використовується для зміни позначення номіналу в грошових купюрах, іноді для заміни серійного номеру бланку, таких як, наприклад, свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу, бланку нотаріальних дій);
- ґрунтування первісних зображень фарбою переважно світлого кольору з гарною здатністю перекривати кольорові зображення з послідувачим друкуванням нових зображень шовкотрафаретним способом (цей спосіб друку імітує глибокий металографський друк завдяки товстому шару барвної речовини, що утворюється на папері).

Найчастіше для надання підробкам більшої схожості зі справжніми документами злочинці імітують такий розповсюджений захисний елемент, як водяний знак.

Водяні знаки імітують такими способами:

- малювання або ж нанесення на поверхню паперу відбитку малюнку водяного знаку за допомогою друкарської форми з використанням білого або кольорового барвника;
- нанесення малюнку водяного знаку жирною речовиною (наприклад, рослинною олією або тваринним жиром);
- виготовляються за допомогою місцевого впливу хімічного реагенту (засоби побутової хімії, розчини соляної і сірчаної кислоти та інші) на папір для зміни його оптичної щільності (так звані “кислотні водяні знаки”);
- підчисткою гострим лезом або наждаковим папером верхнього шару паперу, після чого він у відповідних місцях стає більш тоньким і,

отже, прозорим. Така імітація легко виявляється у процесі уважного дослідження водяного знаку у косо спрямованих променях;

- тисненням елементів зображення водяного знаку за допомогою металевого кліше без використання барвника на попередньо зволожений папір (при зволоженні волокна паперу розбухають, а під тиском руйнуються й сплющуються). В результаті на просвіт зображення стають видимими. Вказана імітація легко виявляється при зволоженні ділянки (можливе використання 10% лужного розчину): справжній водяний знак при цьому стане ще більш яскраво видимими, а імітація зникає.

Наявність у папері бланку захисних та кольорових волокон імітують малюванням або способом плоского (офсетного) друку із застосуванням друкарських форм та спецфарб (які володіють люмінесцентними властивостями) і фарб відповідних кольорів.

Для підробки документів із спеціальними засобами захисту використовуються такі поліграфічні фарби, які за своїми люмінесцентними властивостями близькі до тих, котрі використовуються підприємствами-виробниками при виготовленні бланків документів. Такі фарби на теперішній час є у широкому продажу. Фабри, що мають магнітні властивості, легко виготовити у кустарних умовах. До недавнього часу використання одноколірних фарб, які володіють люмінесцентними властивостями, що проявляються в інфрачервоній (ІЧ) зоні спектру, розглядалось як один із основних засобів захисту документів від несанкціонованого виготовлення. Але, як показує експертна практика, в даний час такі фарби також використовуються для підробки документів. При виготовленні паперових грошових знаків застосовуються оптично-змінні фарби, які володіють властивостями змінювати колір у залежності від того, під яким кутом зору розглядається елемент захисту банкноти. Приклади використання у підроблених документах фарб з аналогічними властивостями поки що не мали місця в експертній практиці, але імітація такого виду засобу захисту у підроблених грошових знаках зустрічається досить часто.

Основним параметром, що дозволяє відрізнити підроблені документи із спеціальними засобами захисту від справжніх, є спосіб виготовлення таких документів. Сучасній судовій експертизі документів відомі способи підробки з широким використанням засобів репрографії, у переважній більшості — за допомогою комп'ютерної техніки (ПК, сканер, принтер), а також кольорових електрофотографічних апаратів (копірів). При повній підробці документів, споряджених спе-

ціальними засобами захисту, фотографічним способом з використанням кольорової фотографії можливе досягнення високого ступеня схожості з оригіналом за змістом реквізитів, топографічними ознаками (місцем їх взаємного та відносного розташування) та кольоровою гамою. Останнім часом на експертизу надходять підроблені документи зі спеціальними засобами захисту, які виготовлені офсетним способом друку. Цей спосіб використовується для виготовлення бланків документів суворої звітності, цінних паперів на більшості поліграфічних підприємств, що здійснюють їх випуск за державними замовленнями.

Підробки, що виконані поліграфічним способом, являють собою найбільшу небезпеку у зв'язку з тим, що його використання дозволяє одержувати значні тиражі, а також наблизити якість зображення на імітації до справжніх аналогів, а це ускладнює розпізнавання підробки.

Дослідження документів із спеціальними засобами захисту має свої особливості, тому що такі документи являють собою окремі примірники (екземпляри) багатотиражної продукції, вони виготовляються на декількох поточних лініях, а тому весь тираж друкується не із одних і тих же друкарських форм, а із стереотипних, кожна із котрих може вносити несуттєву різницю у надруковані зображення.

При дослідженні документів, що мають спеціальні засоби захисту, треба мати на увазі, що в друкарській продукції поліграфічних підприємств, які виготовляють справжні бланки таких документів, може іноді зустрітися виробничий брак. Тому не можна поспіхом робити висновки про те, що документ є підробленим (у криміналістичному розумінні).

Наявність в документах саме сукупності спеціальних засобів захисту від підробки ускладнить, а в деяких випадках, унеможливить несанкціоноване виготовлення документів (повна підробка) та внесення до них будь-яких змін (часткова підробка).

Список використаної літератури

1. Тихонова В.І., Захарова Т.О. Криміналістичне дослідження специфічних об'єктів СТЕД, споряджених спеціальними засобами захисту / В.І. Тихонова, Т.О. Захарова // Методичні рекомендації. — ОНДІСЕ, 2007.
2. *Захарова Т.О.* Розробка методичних рекомендацій з криміналістичного дослідження документів, виготовлених з використанням новітніх технологій / Т.О. Захарова // Звіт НДР (заключний). — ОНДІСЕ, 2010.

Резюме

Приведены материалы, способы печати реквизитов документов, виды специальной защиты, применяемые при изготовлении документов особенной важности, а также признаки частичной и полной подделки такого рода документов.